

Tar Sándor: *Szürke galamb*

MAGVETŐ, 1996

Másfél évtizede jelent meg A 6714-es *személy*. Aki nek füle volt a hallásra, ugyancsak hegyezhette. Fontos könyv, jó könyv. Szerzője negyvenévesen debütált vele. Sokáig kellett várni a folytatásra, s amikor a politikai változások végre lehetővé tették a következő (*Miért jó a póknak?* – Szépirodalmi, 1989) kiadását, majdhogynem elveszett a tavaszi áradásban. 1993-ban látott napvilágot válogatott és új novelláinak gyűjteményes kötete, *A te országod*, melyet nagy reverenciával fogadtunk. Reménykedtünk abban, hogy erős képeivel segít kikúrálni literatúránkat hagymázás állapotából, s újabb eszmélkedésre készíti. Visszatéríti figyelmét a hűtlenül elhagyott külső és belső realitáshoz, és ráébreszti arra, hogy most sem cél és feladat nélkül való, jóllehet e célok és feladatok már kevésbé helyettesítő jellegűek, mint korábban, amikor a felelős közzólás szinte egyetlen lehetséges formája az irodalom volt.

Sokat vártunk Tar Sándortól, s műveinek felcsapó hulláma igazolni látszott feltevésünket. Rendszeresen publikált a Beszélőben, kötetei sorra jelentek meg, nagy példányszámas, népszerű szerzővé lépett elő. Művészetének kedvelői pedig gyanakodva meredtek az írások e tömegére: tomboló alkotókedve vajon jó munícióval szolgál-e a vágyott kitöréshez, s milyen irányt szab neki?

Még kézbe sem vesszük friss könyvét, a *Szürke galambot*, máris bosszankodunk: elhibázott a cím. Tubicától a székácsig megannyi név illenék a galambfélére, társjelzőként a szürke emlegetése megnyelvi szerénységre vall. Kedves szokás ugyan az alulfogalmazás, ám illetően túlzása aligha helyénvaló a halálosztó világ felidézésekor, noha bőven él vele a szerző. Szabadjára eresztett fantáziája véres látományokban tobzódik, és egzaltációjának nyelvi ellensúlyozásaként fukarul bánik a szóval. Mintha intene, ne a rikitót hajhásszuk, környezetünk borzalmi ingerlőbbek bármilyen titarká egzotikumnál.

Tar Sándor egyik erénye korábban az volt, hogy mélyen emlékeztetünkbe véste eltagadott nyomorúságunkat, és szörnyű állításait sehogyan sem törülhettük ki onnét. Most zavartan konstatáljuk – „bűnregényén” végiggyötört olvasók –: képtelenek vagyunk eligazodni világában. Rossz helyen keresgélünk talán, mikor engedtünk a műfaji meghatározásnak, és abban a hiszemben nyúltunk a terjedelmes,

sűrű szöveghez, hogy irodalmi művet veszünk kézbe? Igencsak kedvünkre való témát dolgoz fel pedig: miként kerülhet helyére a kizökkent idő. Akárcsak klasszikus elődjénél, patakban ömlik a vér itt is, mivel normális viszonyaink helyreállításának ára a felgyülemlett indulatok kirobbanása. Hatalmas számlát fizettetnek velünk, és ezzel azt sejtetik, hogy új, jobb és más kor köszönt ránk, reménykedően tekinthetünk a jövőbe. Belső szirénánk azonban felszívít, hiányoljuk a bizalom megalapozását.

A megigazulás fázisait is hasztalanul keressük már, az expozíció hiányos, és a tarthatatlan állapot rajza sem válik el a változtatás folyamatának bemutatásától. In medias res: a dolgok közepébe vágunk, lemondva arról, hogy kiderítsük, mi rosszabb a tomboló örületnél, az, ami volt, vagy a jelen pokla, s minek szurkoljunk inkább, a komfortos egyensúly helyreállításának, illetve a felemelkedésnek. Katakizmák iránti vágyat általában a megállapodottság unalma vált ki, de szólhatunk-e most álmosító stabilitásról? Nincs ebben valami tévedés, időbeni és térbeni félretájékoztatás? A káosz csitultában reménykednénk, semmint további növekedésében bizakodnánk, és nem értjük, honnét a gonoszok romboló buzgalma, mikor számukra éppen hogy otthonos ez a világ. Isteni gondviselés provokálná őket, hogy szándékaik ellenére előmozdítsák a jó uralmát? A kegyelem munkája – gyanítjuk – nem ennyire látványos és véres. Minek lehetünk tanúi akkor?

Titokzatos járvány üti fel fejét egy poros alföldi városban. A rendőrség nyomozni kezd, s mivel támpontja nincs, mesterkélt tohuvabohuval készítetné újabb cselekvésre a feltételezett tetteseket, hogy utóbb a megzsarolt alvilág segítségével csapjon le rájuk. Kalandos és merőben szokatlan tervük sikerül, s noha lelepleződik, majd elpusztul a gyilkos, nem tudjuk meg, ki volt. Alighanem démonaink egyike lehetett, a kollektív tudatalatti mélyéről előhívott s emberfeletti képességeivel beláthatatlan célokra törő archetipikus figura. Indítékai homályosak. Sejtelmünk sincs, mit keresett errefelé, ahelyett, hogy a világ frissen verő szívében: New Yorkban vagy Tokióban forgatta volna ádáz gyilokját. Ellenlábasainak, a rettenthetetlen bűnüldözőknek láttán is csak tátjuk a szánkat: honnét keveredtek ide?

Valami azt súgja, fölöslegesen keresnénk modelleiket az alföldi kapitányságokon. Belletrisztikai előképeik is hiányoznak, hacsak nem terjesztjük ki vizsgálódásainkat a modern papírkereskedések színes borítójú, dombornyomású, méregdrága maszatolásaira. A moziból viszont mindannyiunknak ismerősek lehetnek a *Szürke galamb* figurái: hányszor láttuk már a szíjas arcú Borbást, valamint társát, az al-

koholistává züllött szupernyomozót és annak kedvesét, a Malvinként becézett Sági Éva főtörzsöt! Néger, az enniváló kis csibész nélkül nincs kasszasiker, a Nyúlzájú kaméleon pedig ideális gonosztevő. Ők egytől egyig az amerikai mozifolklor szülöttei, vonásaikat Kim Basingertől és Mickey Rourke-tól, Sigourney Weaver-től és Rutger Hauer-tól kölcsönözték.

Képviselőnket, Molnár hadnagyot elhagyta felesége, s magával vitte imádott fiacskáját, mire a derék rendőr italba fojtja bánatát. Noha lefokozzák, és rendelkezési állományba helyezik, egyedül benne bíznak, őt jelölik különleges feladatokra. Félrészezen munkába, szimata azonban csalhatalatlan, s nem csak a szövevényes bűnügyet göngyölíti fel bravúrosan, kézre keríti a tettest is. Mellesleg rendbe teszi saját életét, új feleséget talál, magához veszi gyermekét, valamint egy utcakölyköt, hogy azután békén-boldogan éljen szerettei oldalán. Akár egy szocreál mesekönyvben, a köz- és a magánélet egysége példás. Hol keressük ezt a Paradicsomot?

„... ezen a baljós helyen már csak a denevérek, a zombik hiányoznak” – jegyzi meg a szerző némi ironiával, s igaza van. E tájék legfőljebb köztereinek nevében emlékeztet omladozó városainkra, máskülönben egy – valahol a bolgár–mongol–litván háromszögben jenkí színészekkel forgatott – hollywoodi thrillert idéz (egyedül a statiszták helybeliek, hogy rossz arcukkal hitelesítsék a sztorit). Tar Sándor munkáiban saját világunkra ismerhettünk eddig, fekélyes bűneinket, baljós félelmeinket tárta elénk, most pedig egy alvilágból mennyországga könnyedén átdiszlézethető műterembe kalauzál el. Tétován leskelődünk hát, mihez kezdhethénk téma- és mód-szerváltásával, írói megújulásának bizarr jeleivel.

A realiztikus látásmód akként védekezik kísértő monotóniája ellen, hogy provokálja a világot: különlegesen, furcsára, torzra áhít, s vadromantikus meséhez folyamodik. Érti ugyan a transzcendencia lehetőségét, de képtelen megragadni. Jobb híján beéri az utálatossal, csak elüssön a megszokottól. Devianciákban turkál, megállapodásos határainkon túl a bűn fantazmagóriáiba merül. Dosztojevszkij hőseinek összes fizikai gyötrelme semmi ahhoz képest, amit a *Szürke galamb* szereplőinek kell elviselniük egy fertály óra alatt. De családka e látszat, hiszen a *Bűn és bűnbódés* írója tisztában volt avval: a tettnek a következményei az érdekesek, nem az, amint figurázzák.

Tar Sándor jobban hisz az amerikai filmes módinak, és mohón keresgél a rafinált ölésvariációk között, jóllehet semmit sem mond velük az elkövetőről azonfelül, amit úgyis tudunk már: kivetkeztek emberi formájukból. Nem a szavakkal vagy a logiká-

val zsonglörködik, miként a krimiírás klasszikusai, hanem a gátlástalan írói fantáziához folyamodik: unalmas kishivatalnokokból növeszt sátnai figurákat, pillanatnyi követelmények szerint változtatva földi és égi dimenzióikat. Pedig csínyján kellene bánni a mérhetetlennel! A realiztikus ihletésű regényformát felrészítheti, ám teljes lehetőségét, élményvilágát, a kor belső indítékrendszerét nem szervítheti, ezért félresöpri.

A rosszul megválasztott perspektívák indokolatlanul nyújtják meg az egyes figurák távlatait, és így parodizálják őket. Mulatságosan túlméretezett, idomtalan alakok sorakoznak elénk. Eugène Sue-re, legjobb esetben Victor Hugóra emlékeztető rémekkel telik meg a pincék alvilága. A regény szörnyei féloldalasak és fogyatékosak. Hiányzik a Gonosz földöntúli hatalmával szemben viadalra kész Jó is, csupa gyarló földi halandó próbálkozik az ellenszegüléssel. Késve, erőlenül érkeznek az eposzi kellékek, és zömük alkalmatlan feladatára. A Tizenkét Apostol hajánál fogva előrangotott históriáján példaként csak fejünket csóválhatjuk: ha már egyszer az ördögök közé vetett az író minket, miért szegzi le ismét a tekintetünket, ahelyett, hogy az égből emelne?

Alighanem fáradt, lázas agyunk vad álmai is hatnak életünkre, lehet, hogy jobban, mint tisztesszándékaink, gondosan kimunkált terveink. Ha teljességre vágyunk, kötelességünk számba venni ezeket, sőt, létükről tudomással nem bíró korokban helyénvaló akár kizárólag velük foglalkozni. Amikor viszont csakis róluk esik szó, figyelmünket inkább valódi benyomások, éledő gondolatok vonzzák. Az alacsonyra állított mérce nem inspirál, így azután a képbe foglalt valóság igénye helyett a kimunkált írástechnika sodrára hagyatkozunk. Bevált összerakós technikával készült e mű, nem egy látomás rettentő ereje rendezi lenyűgöző freskóvá töredékeit. Meghőmpolygott bennünket így is, mint Tar Sándor galambjait a mákonyos bódulat, ám sehol a fölszárnyalás, sehol az egek ostroma. Ásítva bologathatunk csak, bevégeztetett. Hollywoodtól távol, és mi kö-zünk hozzá?

Írói pályáját társadalmi okok firtatásával kezdte Tar Sándor. Megrázó erejű műveiben – nevezük bár irodalmi szociográfiának, novellának vagy regénynek – úgy tárta elbénk szenvedéseink rejtett bugyrait, hogy megvilágította azt is, miért kínzatunk. Elbizonytalanodván az összefüggésekben, most jobban szemügyre veszi a gödröt, melybe pottyantunk, és ráeszmél, hogy annak fala nem olyan meredek és kemény, mint belévert homlokunk, ezért aztán egyre jelentősebb szerepet kapnak írásaiban a személyes reakciók. A társadalom helyett immár a tömegpszi-

ché megnyilvánulásaiban keresi szenvedésünk indítékait, de úgy tetszik: hasztalanul. Talán eltévedt valahol.

CZÉRE BÉLA

Kocsis István: *A megkoronázott*

FELSŐMAGYARORSZÁG KIADÓ, 1996

Egy évtizednyi alkotómunka eredménye *A megkoronázott* című kötet öt drámája, szó szerint tíz év termése, mert Kocsis István nem pusztán kötetbe gyűjtötte színpadi műveit, hanem a megjelenés előtt új gondolati-drámai testbe emelte ezeket a munkákat. S korántsem csak a szokásos csiszolgatásokról van itt szó, hanem inkább a Széchenyi Istvánról szóló esszéregény (*A tizenkettedik lánc*, 1986), a román történelemhamisítás mítoszait leleplező *Történészek a kereszten* (1991) című nagy ívű esszé (bővített változat 1994) és főleg a *Szent Korona tana* című tanulmány (1995) történetfilozófiájának drámákban testet öltött revelációjáról.

Az új kötet öt drámája közül négy szoros gondolati egységet alkot, bennük a magyar történelem sorsfordulatai, tragédiái és nagy lehetőségei egymásra rimelnek, más-más korszakból felelnek és replikáznak e drámák egymással. Az *Árpád-házi Szent Margit* a tatárjárás okozta történelmi tragédiát oldó építkezésben, erősödésben is újabb dráma lehetőségét látatja, és a védekezés módjait keresi, a *Báthory István* már a haza három részre szakadása utáni döbbenetből ocsúdva mutat rá az elmulasztott lehetőségre. A török kiűzése után játszódráma, *A megkoronázott* a nemzeti szuverenitás és az újgyarmatosítás mezsgyéjén jelöli ki újra a Szentkoronatanál a magyarság számára az erős Kárpát-medencei létet, s Közép-Európa történelmi realitásai erősítik Széchenyi István döblingi harcát és a remény fundamentumát, a végső soron megsemmisíthetetlen magyar alkotmányt (*Döbling*). A Szentkorona-tan magyarságot megtartó s a Kárpát-medencének mindig harmóniát kölcsönző misztériuma beleszövődik a *Déryné* című monodráma is, de ez a mű inkább a nagy színészről lázadását mutatja be a rákényszeríténi akart önfeladás ellen.

Az *Árpád-házi Szent Margit* a Kocsis István-

drámai oeuvre-ön belül is az egyik legkiemelkedőbb teljesítmény, a veszprémi inadekvát, musicalesített bemutató után a maga szikár gondolati izzásával, spirituális tragikumával, gólgotai katarziséval a Nemzeti Színház színpadára méltó alapmunka. Kocsis nem az alázatos Margitot állítja elénk, a betegeket ápoló szentet, hanem a magyarságért a mártíromsággal lázadó, igazáért király-apjával, az egyház vezetőivel is szembeszálló embert (talán nem túlzás, ha rózsakeresztes meghatározással azt mondjuk, hogy istenembert, jézusembert). Semmit sem von le a mű értékéből, hogy ez a kötet egyetlen drámája, amelynek fő tézise – Árpád-házi Margit a magyar írásbeliség uralkodóvá tételéért harcol – valószínűleg történelmi fikción alapul. Azért nincs ennek a fikcióból való kiindulásnak semmiféle jelentősége, mert a dráma Árpád-házi Margitja által felismert korai igazság már döbbenetesen aktuális volt ebben az időben, a XIII. század második felében: „Csak az a nép marad meg elsők között az államalkotó népek közül, amelyek az elsők között emeli az államigazgatás, a hitélet és a művelődés nyelvét az anyanyelvet.” A latin nyelvű keresztény egyetemesség – amúgy is csak megszépítő illúziókkal létezett – Európájának alkonyát látja meg Kocsis drámai hősnője, az anyanyelvű nemzetállammá válás még embrionális állapotát, s IV. Bélának a *Roland-éneket* bemutattva, a franciák, angolok, németek, olaszok példájára hivatkozva követeli apjától a magyar írásbeliség bevezetését, a rovásírásos, görög és latin betűs, magyar nyelvű regék, kódexek, misekönyvek felkutatását és újak megírását is. IV. Béla, Fülöp esztergomi érsek, Marcellusz, a Domonkos-szerzetesrend tartományfőnöke nem értik és nem fogadják el Margit érvelését, nem hiszik, hogy a latin nyelv által reprezentált európai keresztény egyetemességnek vége szakadt, a király szemszögéből Margit csak egyszerű áldozati lény, az ország megmentését Istennek megháláló fogadalma révén lett apáca, és semmi esetre sem közvetítő – az áldozat jogán – a Teremtő és a földi uralkodó között.

IV. Béla és az egyházfők azt sem hiszik el, hogy a tatárjárás isteni jel, figyelmeztetés volt a magyarság számára: a népnek az eljövendő korszakváltásra fel kell készülnie, mert különben elpusztul. A kolostor fejedelmesszonya hiába hivatkozik Szent Erzsébet példájára, annak egyszerű hitére, küldetésudat nélküli jószágára, II. András lányának életében még nem volt tatárvesz, élt még a keresztény egyetemesség szolidaritásának az illúziója is, s az anyanyelvű műveltségnek harcára még semmiből sem lehetett akkor következtetni.

Margit Isten árnyékában, iszonyú, társtalan ma-